

Az Egyesült Királyság könyvtári adatbázis-rendszere

Nagy-Britanniában félidejéhez érkezett az a nagyszabású munka, amelynek végső célja egy országos, számítógépes, könyvtári katalógus kiépítése.

A British Library vezetésével 1980-ban létesített munkacsoport, az *Automatizálási Kooperációs Csoport (Cooperative Automation Group, CAG)* irányítja és fogja össze az Egyesült Királyság egységes könyvtári adatbázisa kialakítására irányuló programot. A CAG célja olyan nemzeti számítógépes könyvtári katalógus létesítése az ország felhasználói számára, amely sokkal több katalógus-rekordot foglal magába, mint a programban részt vevő bármely könyvtár katalógusa.

A CAG értékelése szerint az *Egyesült Királyság Könyvtári Adatbázis-Rendszere (United Kingdom Library Database System, UKLDS)* 1984 végéig üzembe helyezhető. Az UKLDS a British Library és más résztvevő könyvtárak több, mint 4 millió rekordját fogja indulásakor tartalmazni, és évi 400 ezer rekordos növekedése várható.

Az UKLDS fő célkitűzései a következők:

- hozzáférés biztosítása a programban részt vevő könyvtárakban katalogizált bármelyik tételről készült bibliográfiai rekordhoz;
- hozzáférés biztosítása az Egyesült Királyság könyvtári állományához, különösen az országos könyvtárközi kölcsönzési hálózat könyvtárainak és szervezeteinek állományára vonatkozó lelőhelyi és egyéb információhoz.

A program szerint a könyvtárak között számítógépkapcsolat létesül, de az UKLDS-hez terminálról is lehet majd kapcsolatot létesíteni. Az online elérést a BLAISE LINE hálózat utóda, a *British Library Bibliographic Services Division* fogja biztosítani valamennyi könyvtár és más információs szervezet számára.

A rendszerben egységes, MARC rekordformátum használatát javasolják. A MARC rekordokat a British Library és az egyéb résztvevő könyvtárak készítik el katalógusaikból. Az adatbázis tehát csak egységes rekordokat fog tartalmazni, függetlenül forrásuktól. Az egyes rekordok tartalma azonban változhat a teljes MARC formátum vagy annak egy részformátuma között. Az eredetileg kevesebb adatot tartalmazó katalógus-tételeket kibővítik a rendszerbe építés előtt. A rekordokat azonosító számok, illetve egységes rövidítések révén lehet visszakeresni, de tervezik további keresési kulcsok bevezetését is.

Az UKLDS szolgáltatásait két alapvető alkalmazásra tervezik:

- egy tétel bibliográfiai rekordjának előállítását katalogizálási célokra (vö.: osztott katalogizálás), rendelésre vagy bibliográfiai ellenőrzésre;
- egy tétel lelőhelyének azonosítása referenz vagy könyvtárközi kölcsönzés céljából.

A CAG egyik célja, hogy a bibliográfiai rekordok cseréje ingyenes legyen. Ezért az UKLDS árai csak a rendszer üzemeltetését fogják fedezni. Az alacsony kapcsolati óradíj és a megtalált rekordok számával arányos számlázási rendszer lehetővé teszi az előkalkulációt a felhasználók számára.

/SCHAEFFER, M. T.: United Kingdom Database System = Information Retrieval and Library Automation, 18. köt. 7. sz. 1982. p. 1–2./

/Cooperative Automation Group: Proposals for a UK library database system = Aslib Information, 10. köt. 10. sz. 1982. p. 266–267./

(Roboz Péter)

Felmérő tanulmány az amerikai mérnökök és az információs technológia viszonyáról

A korszerű technikában a műszaki értelmiség két fő csoportját lehet megkülönböztetni: a műszaki élet valamely ágazatában dolgozó műszakiakat és a tudományos kutatókat. Az információigényeket felmérő korábbi tanulmányok készítői alig vették figyelembe ezt a felosztást, és kisebb jelentőséget tulajdonítottak a konkrét technológiai részproblémákkal foglalkozó mérnököknek; a kutatás nagy része a publikált szakirodalom révén megvalósuló információcserére irányult. E hiány pótlására szükségesnek mutatkozott felmérő tanulmányok készítése a *műszakiak komplex információs helyzetéről*.

Ezt a célt szolgálta az amerikai mérnökök információhasználatáról készített munkahelyi felmérés, amelynek az volt a célja, hogy feltárja a műszakiak információátadási, -átvételi hálózatát, konkrét területeken. E kutatómunka fő irányai az alábbiak voltak:

- a mérnökök szerepe a műszaki információk áramlásában,
- a kommunikációs módszerek és a mérnökök által hasznosított információ típusainak megismerése különféle ipari környezetekben,
- az új információs módszerek hatása a mérnökökre és hivatásuk gyakorlására.

A továbbiakban erről a kutatásról és az eredményeként készített felmérő tanulmányról lesz szó.

A módszer

Az 1978-ban elkezdett kutatómunka a szakirodalom megismerésével indult. Ezt különféle gyakorlati területeken dolgozó, 37 műszakival folytatott interjú követte. Végül a munka legfontosabb része következett, a mérnöki társadalom széles rétegeinek bevonása, egy nagyszabású, 2700 műszakira kiterjedő mintavételes felmérés keretében.

A megkérdezett mérnökök 39%-a válaszolt a kérdésekre, ők az Egyesült Államok 89 vállalatát és intézetét képviselték. A reprezentatív mintavétel különféle iparágakra, műszaki diszciplínákra, műszaki beosztásokra, képzettségi szintekre és korosztályokra vonatkozik. Az 1315 mérnöktől visszakapott válaszok összesen 283 változót tartalmaztak.

A válaszokból vázlatos kép alakul ki a mérnöki társadalom információigényéről, az igénybe vett információ forrásokról és azok értékeléséről, valamint az információ technológiában szerzett gyakorlatról és annak megítéléséről.

Az információ igények és termékek

A műszakiak nagy százalékban hasznosítják a *házon belüli információ forrásokat*. Információs termékeik nagy része is vállalati tulajdon marad. A mérnökök háromnegyed része belső K+F jelentéseket használ, és mintegy fele-háromnegyede ilyeneket is termel. Ebben lényegesen eltérnek a tudományos kutatóktól, akik elsősorban a szabad információcsere útján (konferenciák, folyóiratok és más publikációk révén) közlik eredményeiket, ill. használják másokéit.

A legtöbb mérnök szűk információ sávban mozog, ami az információkat produkáló rendszerek és az információkat leginkább felhasználni tudó fogyasztók közötti komoly ellentmondásra utal. Az egyes információ típusok iránti igény meglehetősen egyenletes, bármely iparágról, műszaki tudományról vagy képzettségi szintről legyen szó.

A műszakiak legfontosabb információ forrása az az *alapvető ismeretanyag, ami a mérnökök fejében van*, esetleg azok a könyvek és katalógusok, amelyekről tudják, hogy az irodában hol vannak. Egyéb fontos információ források: fizikai jellemzők, termékadatok, tervezési módszerek és hivatalos előírások. Ezekre a forrásokra a mérnökök mintegy fele hivatkozik. A spektrum másik végén, a legkevésbé igényelt források között vannak az üzleti és általános jellegű információk, a „kihez forduljunk” információk és a modellvizsgálatok. Középen, vagyis a mérnöki társadalom 30-45%-a által igényelt információk között helyezkednek el a gazdasági információk, az esettanulmányok, a kísérleti megoldások és a műszaki-gyakorlati előírások.

Több mérnök igényel információt, mint ahány termeli azt. A termelt információ típusok és az igények kapcsolata elgondolkodtató. Például belső használatú K+F jelentéseket a mérnökök 59%-a készíti, pedig 72%-uk igényli ezeket. Hasonlóképpen, 33% termel tudományos és műszaki alapvető és fejlesztési eredményeket, viszont ilyenekre 82%-uk tartana igényt. A hivatalos előírások, rendeletek számos mérnök fontos információ forrását képezik, de csak 5% foglalkozik ilyenek megalkotásával.

Az információ források értéke

A kérdőíveken feltüntetett 30 információ forrás hat csoportot jelentett. A belső forrásokat, úgymint a kollégákkal és a felügyeletet gyakorló munkatársakkal folytatott megbeszélést, továbbá a belső használatú jelentések olvasását 82% ítélte meg mérsékelten vagy igen fontosnak. Ezt követte a különféle publikált információ anyag olvasása (kézikönyvek, táblázatok, hivatalos iratok, kereskedelmi anyagok, külső források stb.). Az ilyen források használatában a leginkább konzisztens eltérést a munkakör és az iparág szerinti változatok képviselték.

Az információ technológia

A vezetésben dolgozó mérnököknek kevés tapasztalata van a korszerű, számítógépes információ módszerek használatában, viszont tudatában vannak annak, hogy sokan használnak ilyen módszereket azok közül, akik az ő felkérésükre oldanak meg feladatokat. Ez felveti annak szükségességét, hogy a vezetéssel jobban meg kell ismeretnie a korszerű információ eszközök hasznosítását.

A felmérésből kitűnt, hogy a mérnökök részéről leginkább kedvelt információtechnikai eszközök a mikroformák, a billentyűzet a számítógépi adatbevitelre, az interaktív terminál a számítások elvégzésére és a diavetítők, dianézók. A legkevésbé népszerű eszközök: a beszéd-szintetizátor mint gépi output, a nagysebességű audio-eszközök, a videotelefon, a zártlécű tv és a hangfelismerésen alapuló számítógép-input.

A tanulmány adatai az USA iparában dolgozó mérnökök meglehetősen konzervatívizmusát tükrözik. Sokkal *nagyobb mértékben használják a hagyományos módszereket*, mint a gyorsan fejlődő információ technológia által nyújtott lehetőségeket.

Ellentmondások a technológia és a műszakiak között

A mérnökök szerint a legnehezebb problémájuk az általuk keresett információ *forrásának megtalálása*. Viszonylag kevesen veszik igénybe a műszaki könyvtárakat és a számítógépes adatbázisokat. Annak ellenére, hogy sok megkérdezett vállalat számolt be az automatikus információkereső rendszerek elérhetőségéről falaikon belül, a felmérésben szereplő mérnökök csekély hányada használja ezeket.

A válaszolók 95%-a *szervezett módot* választott problémáinak megoldására. Ez ellentmond annak, hogy fokozottan veszik igénybe az informális kapcsolatokat az új műszaki információk szerzéséhez. Azonban az információcsere informális csatornáin belül is tág tere van a

fejlődésnek. Például a válaszolóknak csak egyharmada vesz részt a mindössze negyed- vagy félévenként tartott házon belüli szemináriumokon. A mérnökök 40–50%-a tekinti hasznosnak a más vállalatok vagy saját vállalatuk más részlegeinek a látogatását.

Előzetes hipotézisek ellenőrzése

A kérdőíves felmérést megelőző 37 interjú nyomán néhány hipotézist állítottak fel, amelyek érvényességét a felmérés adatai megerősítették. Ezek a következők:

- a mérnökök szívesebben fordulnak az informális információforrásokhoz a problémamegoldási folyamat első lépéseként;
- a mérnökök az információs technológiát nem tekintik a műszaki információátadást jelentősen javító eszköznek;
- a legtöbb mérnök nem rendelkezik hozzáférési lehetőséggel a korszerű információs technológiához;
- a vezetésben dolgozó műszakiaknak alig van saját tapasztalata a korszerű információs technológiával.

Fejlesztési javaslatok

A tanulmány alapján az információs politika néhány irányára adható – korlátozottan – javaslat. Azok a területek, amelyek a műszaki információátadás tökéletesítése érdekében nyilvános megvitatásra előterjeszthetők, a következők:

a hivatalos előírások, jogszabályozás és a mérnökök szerepe e téren,

informális kommunikáció és a hálózaton kívüli közösségek bevonása,

a belső jelentések fontossága és mértéke,

a műszaki vezetők képzése az információs technológia használatáról és lehetőségeiről,

a mérnökök képzése jogszabályozási és gazdasági információforrások használatáról.

Az informális kommunikáció az együtt dolgozó mérnökök között jelentős. Az új munkatársak nem mindig részei az ilyen forrásoknak. Az informális információs hálózat hasznosítása jobban tájékozott, integrált munkacsoportok fejlődését képes biztosítani.

A tanulmány egyik fő tanulsága a mérnökök felkészületlensége az új információs technológia befogadására. Az ennek kiküszöbölését hivatott képzés fő területei:

1. Azoknak a módszereknek az oktatása, amelyek lehetővé teszik a mérnököknek az igényelt információ megszerzését és átadását másoknak.

2. Az információs technológia gazdaságosságának oktatása vezetőknek.

3. Oktatás a technológia szabályozásához szükséges információs forrásokról.

(SHUCHMAN, H. L.: *Information technology and the technologist: A report on a natural study of American engineers = International Forum on Information and Documentation*, 7. köt. 1. sz. 1982. p. 3–8.)

(Roboz Péter)

Szerzői jog az angol nyelvterületen:
a dokumentumok másolásával kapcsolatos
viták megoldásának áttekintése

A szerzői joggal kapcsolatos vitáknak még csak az elején tartunk. A közforgalomban lévő fénymásoló gépek, audiovizuális rögzítő eszközök segítségével bárki hozzájuthat a dokumentumok másolatához, tekintet nélkül a szerzői jog tulajdonosának érdekeire. A számítógépes tárolás, az olcsó telekommunikációs eszközök még forradalmibb változásokat ígérnek, amiből nem következhet más, mint a hagyományos szerzői jogi koncepció ismételt felülvizsgálata.

A jelen cikk a fénymásolásra, mint az egyetlen olyan technológiai kihívásra szorítkozik, amely az ausztrál törvényhozás elé került.

Mi a szerzői jog? Egy számos kiadást megért, első ízben 1870-ben megjelent alapvető munka, a *Copinger and Skone James on Copyright* egyebek között az alábbiakat mondja: „A szerzői jog lényegében az irodalom és a művészetek területén létező fizikai anyag másolásának tilalmával kapcsolatos. Célja, hogy megvédje az író és a művészt tulajdona jogtalan másolásától”.

A tiltás tehát a fizikai tárgy másolására, nem pedig a benne foglaltak felhasználására vonatkozik. Alapvetően különbözik tehát a szabadalmi jogtól, ami a szabadalmaztatónak kizárólagos jogot ad a találmány vagy a szabadalmaztatott eljárás felhasználásához.

Összehasonlítva más kommunikációs formákkal, a szerzői jog a nyomtatott közvetítőeszközök esetében viszonylag a legegyszerűbb, azonban itt is vannak árnyalatok.

A szerzői joggal kapcsolatos viták általában a szerzők jogai szempontjából merülnek fel, holott a valóságban a kiadók érdekeiről van szó.

Az ausztrál szerzői jogi törvény a hasonló angolszász törvények szellemével összhangban, a szerzők kereskedelmi jogaira koncentrál. A szerzői jog másik szempontja – ami az európai jogi hagyomány részét képezi – a szerző és művész erkölcsi (morális) jogainak elismerése. Ezeket *Bánki Péter* foglalta össze az e témával foglalkozó 1979-es országos szimpóziumon. Közöttük szerepel pl.

a nyilvánosságra hozatal vagy a közreadás joga,
a visszavonás joga,